

O KOMUNIZMU, NAUČNOJ
FANTASTICI I UTOPIJI:
BLAGOEVGRADSKJE TEZE*

McGill University,
Montreal, Kanada

Apstrakt: Sledeći Hesiodov postupak razdvajanja dobre od loše Eride, u tri dela ovih Teza, komunizam, naučna fantastika i utopija/utopizam podeljeni su između dve krajnosti i tako ispitani. Kod naučne fantastike ponovo je razmotrena uloga začudnosti i novuma; oboje se sada posmatraju kao podložni nasrtljivoj obmani. Više je razrađen treći deo o dobrom i lošem utopizmu, sa raspravom o antiutopiji, definisanoj kao ciljana i otvoreno politička upotreba zatvorenog horizonta koja treba da opovrgne, izvrgne podsmehu i učini nezamislivom kako eutopiju nekog boljeg mogućeg sveta tako i distopiju. Entropijsko zatvaranje i rani Diznilend i diznifikacija ispituju se da bi se razumela antiutopija koja nas živi. Za razliku od svih ranijih verzija utopije/utopizma, ljudi su sada potpuno i trajno unutar ove lažne utopije. Teorija utopije/utopizma, koja aksiomatski postulira da utopije nisu ostvarljive, može se spasiti ako se pretpostavi da je eutopija u antiutopiji latentno prisutna kao sačinjeno odsustvo.

Ključne reči: komunizam, naučna fantastika, utopija/utopizam, antiutopija, sačinjeno odsustvo

Neophodna je teorija koja promišlja celinu u njenoj neistini.

T. V. Adorno, *Eingriffe*

Ove utopijske suprotnosti omogućavaju nam da putem negacije uhvatimo trenutak istine svakog termina. Sagledana sa druge strane, vrednost svakog termina je diferencijalna, ona ne leži u njegovom konkretnom sadržaju, već je ideološka kritika svog parnjaka.

F. Džejmson, "Utopia and Actually Existing Being"

0.1. Ove teze su napisane u obliku hipotetičkog imperativa.

Istina u oglašavanju: Zamolili su me da dam uvodni referat na konferenciji „Naučna fantastika i komunizam“ na Američkom univerzitetu u Blagoevgradu, Bugarska, maja 2018. Nisam mogao da prisustvujem, no složili smo se da pošaljem teze (bez grupe 3, tada planirane ali napisane kasnije), koje su onda bile pročitane na početku zaključne diskusije u kojoj sam učestvovao putem Skajpa. Pošto sam imao veoma malo vremena da ih napišem, iskoristio sam u Tezama znatne delove svojih prethodnih tekstova. Nadam se da njihovo pregrupisanje i dovođenje do novog za-

ključka može rezultirati daljim uvidima i tako opet biti korisno u vašoj diskusiji. Radikalna novina bi se mogla pronaći u Grupi 3 i njenoj usredsređenosti na antiutopiju, za koju sam imao više vremena.

0.2. Na strateškom početku dela *Poslovi i dani* Hesiod donosi alegoriju o dve Eride ili dva Razdora. Prvi podstiče razorne ratove i neslogu. Drugi je dobar Razdor koji smrtnike podstiče na rad, jer se grnčar nadmeće sa grnčarom, a pevač sa drugim pevačem (stihovi 11–26). Smatram ovo *cepanje pojmova* na dobro vs. loše izuzetno korisnim postupkom, jer dopušta kako čuvanje kulturnog nasleđa tako i njegovu radikalnu obnovu. Naravno, ova binarna heuristika mora se u svakom pojedinačnom istraživanju uverljivo dopuniti analognim spektrumom između dve idealne krajnosti.

Grupa 1 – Dobri vs. loši komunizam

PREMISA: Govorimo o odnosu između izvornog marksovskog projekta potpune društvene emancipacije ljudi naspram države, o društveno-političkim odnosima između ljudi i institucija. Možemo uočiti *dve krajnosti*: *pravi plebejski komunizam neposredne demokratije koji oslobađa i osnažuje ljude (Komunizam 1)*, naspram *zvaničnog komunizma partijske države, koji je u početku često emancipatorski, ali onda, po pravilu, spadne na statičan i represivan (Komunizam 2)*. K1 je aksiološki smisao ovog pojma ili „konkretna utopija“ Ernsta Bloha, K2 je njegovo pragmatično otelovljenje u takozvanom „stvarno korišćenom socijalizmu“ dvadesetog veka, koji se paradoksalno razvijao od eutopije do distopije (up. moje „Reflections“) – i konačno, pri povratku na kapitalizam, do otvorene antiutopije.

Teza 1.1. Preraditi Marksa

Kada se komunistička država oslobodila vladavine kapitalističke klase zadržavši, u najboljem slučaju, kapitalističku organizaciju proizvodnje i buržoasko zakonodavstvo i poslujući na svetskom kapitalističkom tržištu, radnici ili plebejci se nisu oslobodili „kapital-odnosa“, to jest iskorišćavanja radne snage i svih pojedinačnih grupnih i ličnih slučajeva samoljublja koji iz toga proističu. Ovo je bilo propraćeno drugim faktorima klasnog otuđivanja, a to su: nasleđe patrijarhalnog despotizma, rodna diskriminacija, grad nasuprot selu, intelektualni nasuprot fizičkom radu i ekološko slepilo.

Politička i pravna emancipacija putem države nesumnjivo predstavlja veliki korak napred. To je poslednji korak čovekove emancipacije koji je moguć u dosadašnjem makrookviru država i klasa.

Međutim, kada ljudi sebe proglase socijalistima/komunistima *posredstvom države*, oni i dalje ostaju nekomunisti (ne K1, već K2), jer priznaju sebe tek putem posrednika, kao u nekoj svetovnoj religiji: država

je posrednik između ljudi i njihove slobode. Slično državi sa zvaničnom religijom, takozvana komunistička država je nesavršena država, a komunizam se u njoj smatra dopunom i posvećenjem njenog nesavršenstva. Komunizam tako nužno postaje sredstvo, a država – licemerna država.

Teza 1.2. O partijsko-državnom komunizmu

Ali koje su *granice primenljivosti* ovog argumenta, adaptiranog što je približnije moguće na osnovu Marksovog *Jevrejskog pitanja*?

Ključna hipoteza za razumevanje „stvarnog socijalizma“, kako je izneto u mojoj knjizi o SFR Jugoslaviji *Samo jednom*, jeste da je *partijska/državna vlada bila dvoglavi Janus* (u svom najprogresivnijem periodu, otprilike 1945–1968). Tada je bila ne samo faktor otuđivanja, već i inicijator i poluga pravog oslobađanja – do određene granice (oslobađanje je važno i granica je važna). Oslobađanje: proterivanje okupatora i kolaboratora – kapitalista, birokrata i plaćenika – stoga nezavisnost zemlje kao preduslov za sve ostale korake ka samoupravljanju (Tito); nacionalizacija i stvaranje jedinstvene planske privrede (Kidrič); realizacija građanske revolucije u patrijarhalno-kompradorskoj i despotskoj zemlji, sa obrazovanjem dostupnim svima, sve do i uključujući i univerzitetski nivo; prvi koraci ka komunističkoj solidarnosti (država Blagostanja). Ovo je otvorilo vrata mogućnosti potpune slobode ili razotuđenja, čiji je amblem bio *politika*. Bio je to put ka K1.

Ograničenje. U isto vreme, partijsko-državna vlada bila je posrednik i staratelj nad oslobađanjem koje se sve više pretvaralo u ugnjetavanje; u SFRJ oligarhija je tokom šezdesetih izrasla u konsolidovanu klasu, koja je nemilosrdno suzbila pobunu studenata u Beogradu 1968. U Sovjetskom Savezu ovo se dogodilo u najkrvavijem okretanju staljinizmu od 1928. nadalje (up. moje *Pouke*). Partijsko-državni aparat zatvorio je vrata Marksovoj potpunoj emancipaciji čoveka, njegov amblem bio je *policija*. K2 je počeo da se okamenjuje i da ograđuje K1.

Glosa: Istoričar može pronaći isprepletane uzroke ovog ograđivanja: staljinistička tradicija monolitnosti i netransparentnosti (na snazi u svim državama koje nisu imale radikalnu buržoasku revoluciju); snažni ekonomski i ideološki pritisci kapitalizma spolja, a zatim sve više i iznutra; nepovoljni zaokret na kapitalističkom svetskom tržištu posle 1973. na štetu manjih i siromašnijih država; i tako dalje. Ali kamen ne opravdava posrnule.

Teza 1.3. Aporija i alternativa

U revolucionarnim periodima, kada se državna vlast rađa nasilno iz društva, kada je oslobađanje putem države oblik u kojem ljudi teže svom oslobođenju, u to vreme etatističkog samopouzdanja, država pokušava da

potisne svoj preduslov, civilno društvo, i da se oformi kao prava ljudska punoća, bez protivrečnosti. Ali država može da ostvari ovo samo upadanjem u žestoku protivrečnost sa sopstvenim pretpostavkama, stalnim represivnim nasiljem, te se drama nužno okončava promenom u karakteru države ili promenom u karakteru društva.

Tek kad stvarni pojedinci u sebe iznova apsorbuju apstraktnog građanina države i kad pojedinačni ljudi u svom svakodnevnom životu, radu i odnosima postanu integralno ljudska bića, tek kad ljudi budu prepoznali i organizovali sopstvene moći kao *društvene* moći i, shodno tome, više ne budu odvajali društvenu moć od sebe u obliku *državne* moći, tek onda će doći do ljudske emancipacije.

Stvarna i potpuna demokratija, kako politička tako i ekonomska, jeste komunistička (K1): u njoj bi ljudi i njihova udruženja bili nosioci samoodlučivanja i samosvesti koja obuzdava i humanizuje često neophodnu državu. Zvanični državni komunizam (K2), međutim, može u najboljem slučaju – kada nije prosto veo koji prikriva policijsku državu – da sanjari i pretpostavi suverenitet čovečanstva kao najvišeg bića, ali ovo biće se razlikuje od ljudi koji „zaista postoje“, od opipljive stvarnosti, sadašnje materijalne egzistencije.

Glosa. Stoga, kad god država (K2) suzbije plebejsku demokratiju odozdo (K1) – staljinizam, danas državni kapitalizam u NR Kini i drugim državama – to je kontrarevolucija koja poništava početke razotudjenja (prosvetiteljstvo, državu blagostanja, pokušaje samoupravljanja). Moje preinačenje slogana „socijalizam ili varvarstvo“ Roze Luksemburg u uslovima hegemonijskog svetskog kapitalizma, uz neprekidno ratovanje, glasi: „Komunizam kao plebejska demokratija (K1) ili kontrarevolucija u divljaštvo“ (up. moj „Communism“).

Grupa 2 –

Dobra vs. loša naučna fantastika (kriteriji)

PREMISA. Govorimo o idealnim krajnostima korisnog naspram štetnog u narativnoj inkarnaciji naučnofantastičnog stava spoznajne začudnosti i fokusa na novumu.

Teza 2.1. O teoriji začudnosti

Začudnost uvek podrazumeva i signalizira činjenicu da je došlo do semantičke promene, kojom se dovodi u pitanje dominantna zagušujuća norma. Ona koristi lagodnu percepciju protiv pozitivističkog iluzionizma i kantovske *interesselos* (dvosmisleno „nezainteresovane“) estetike. Međutim, epistemološki, što danas znači i politički, začudnost ima dve krajnosti, *mitsku* i *kritičku*.

Brecht nudi jedan „idealni tip“ kritičkog metoda. U njemu razvijanje fabule teče isprekidano, slično onome što je Ejzenštein nazivao montažom atrakcija. Pauze obično uništavaju iluziju i parališu spremnost publike da saoseća. Njihova svrha je da omogućе posmatraču da usvoji kritički stav prema prikazanom ponašanju agensa komada i prema načinu na koji je to ponašanje prikazano. Stoga je to i stalna samokritika. Ovo znači da u Brehtovim komadima ne postoji napetost da li će i kako cilj biti dosegnut; umesto toga, svi elementi valja da teže ka razjašnjenju prirode i uzroka prikazanih i ponovo sagledanih stanja; cilj je implicitno pretpostavljen i čini podlogu događaja. Napetosti iluzionističkog teatra ili medija ovo suprotstavlja zaprepaščenost brojnim događajima koji slede i čovekovim stanjem koje ocrtavaju, veoma različitom od humanizujućeg cilja i ideala.

Drugu krajnost najbolje predstavljaju fašističke ideologije: Hamsun, Jinger ili Paund praktikovali su začudnost povezanu sa različitim protofašističkim mitovima, pri čemu su ispravno liberalne ideologije označavali kao licemerne i pogrešno se zalagali za povratak na uprošćeno divljaštvo. Da uzmemo poetično relevantan primer: snažno prizivanje i osuđivanje zelenaštva u *Pizanskim pesmama* Ezre Paunda predstavlja ogroman semantički pomak ili začudnost onih vidova kapitalizma koje su „levi“ fašisti iskreno (mada sasvim nedosledno) s prezirom odbacivali. Međutim, kao sve takve fiksacije na navodnu hijerarhijsku *Gemeinschaft*, to je spoznajno sterilna – ili čak aktivno obmanjujuća – začudnost: ona ne donosi stalnu kritiku i obnovu, već vraća na podjednako dogmatske i pogubne izvesnosti kao u najrigidnijim epohama, ponegde gore od konzervativnih izvesnosti koje je odbacivala. Ona odbija samokritiku kao beskrvni intelektualizam; protofašizam ili puni fašizam uvek je sto posto siguran.

Glosa. Ukratko, s današnje tačke gledišta, *začudnost* (*Verfremdung*) predstavlja neutralan tehnički termin, srodan pojmu *ostranenie* Šklovskog koji je tek perceptivan – ili u najboljem slučaju estetski (up. više u mom radu „Parables“).

Teza 2.2. Ka praksi začudnosti

Zastupao sam tezu (u knjizi *To Brecht*) da Brehtov *Kavkaski krug kre-dom* treba razumeti kao otvorenu dramaturgiju, suprotstavljenu predodređenim religijskim, kao i staljinističkim horizontima, koja otelovljuje usmereno orijentisanu ali otvorenu, tendenciozno moguću, pravičnu i iskupljivu povest. Istoričnost prikazanih stvari zadržava se i ohrabruje, ali u okvirima formalnog procesa koji sudeluje u utopijskim očekivanjima. Da upotrebimo Auerbahov *Mimezis*, to je tipološka alegorija „daleko posrednija, složenija i više nabijena istorijom nego što su simbol ili mit“, ali način na koji koristi strahopoštovanje i legende „svež je i nov, on je ciljno, stvaralačko, konkretno tumačenje univerzalne istorije“. Ova vrsta alegorije koristi laičku i svetovnu pluritemporalnost u svom njenom ose-

tilnom bogatstvu. Umesto otelotvorenja Reči, Breht i njemu slični polaze od topoloških i verbalnih izrastanja putenosti i tela u razumne forme, gde čulno i vizionarsko nisu razdvojeni. Istorija nema kraja, tako da je svaka dostignuta tačka istovremeno i polazna tačka za nove protivrečnosti i odluke, podložna novim začudnostima.

Začudnost je stoga, u najboljem slučaju, periskop ili prizma koja nam pomaže da se sagledamo u jednom drukčijem svetlu, kao stranac stranaca ili Drugi drugih – i pritom često kao moćni Drugi naspram bespomoćnih, uniženih i izrabljivanih drugih (kakvi su, recimo, „ekstrakomunitarci“¹ Afrike i Azije koji se utapaju duž naših obala ili u našem društvu zajedno sa domaćim proleterima). Ona je očigledno srodna utopijskoj paroli „stvari bi mogle biti ne takve već radikalno drugačije“, novumu, kao i šokantnom prepoznavanju lepote kao neke vrste efekta začudnosti koji podstiče životnost u nama.

Istina, jedno je svariti percepcijski-plus-spoznajni šok, a drugo preći sa razumevanja na sprovođenje promena. Logički posmatrano, ovo bi mogao da bude mali i gotovo neposredan korak, u praksi je to ogroman skok koji zahteva vreme i uključuje niz složenih posredovanja. Stoga ova teorijska premisa zahteva u svakom pojedinačnom slučaju pravo sociopolitičko i istorijsko razmatranje *en situation* nameravanog i stvarnog primaoca i korisnika umetnosti, poezije ili začudnosti.

Glosa. Tako se praktičar/ka kritičke začudnosti nalazi u društvu pesnika ili filozofa i saveznik je – na ma kako zaobilazne načine – potčinjenih i eksploatisanih klasa, njen cilj je spoznaja, gde god da nas ova može odvesti, sve dok učestvuje u pronalaženju radikalnog novuma u socioistorijskim odnosima ljudi. Praktičar mitske začudnosti nalazi se u društvu sveštenika – u pretkapitalističkim društvenim formacijama često je to bio sveštenik – i saveznik je vladara i eksploatatora, njegov cilj je katarza kao sofisticirano novo potvrđivanje klasnog statusa kvo, sve dok ona otkriva skrivene transistorijske i kosmičke sile.

Teza 2.3. O teoriji novuma – pretpostavke

U *Metamorfozama* (a onda i u poglavlju 13 knjige *Defined*) definisao sam začudnost kao povratnu oscilaciju koja se kreće čas od norme stvarnosti autora i podrazumevanog čitaoca do narativnog Mogućeg Sveta da bi se razumeli događaji iz fabule, a čas natrag od tog sveta do autorove stvarnosti da bi se ona iznova sagledala iz stečene nove perspektive. To je spoznajna strategija percepcije-plus-evaluacije zasnovana na radikalnom zaokretu i želji udaljenoj od vladajuće enciklopedije (Eco). S tom namerom, novum predstavlja njeno glavno dijegetsko sredstvo, a svoj metod pozajmljuje od umetnosti, nauke i empirijske proizvodnje. Krenuo

¹ Građani zemalja koje ne pripadaju EU. (Prim. prev.)

sam da sumnjam u njegovu jednoznačnu upotrebu 1997. godine, mnogo pre no što sam, analogno tome, posumnjao u začudnost (videti precizni izveštaj u Moylan "Look").

Kad je u pitanju nauka, zaprepastilo me je ne samo to što se primenjena naučna masovna proizvodnja prvi put pojavila tokom Napoleonovih ratova i što novumi institucionalizovane nauke imaju ogroman udeo u ratu, u ubijanju i sakaćenju ljudi. Popularni simbol naučne fantastike, veliku svemirsku raketu, razvijale su i koristile uglavnom suprotstavljene genocidne vojske. I zaista, privreda prezrelog kapitalizma sistematski zavisi od proizvodnje oružja, kao i od raubovanja ekologije za stoleća u budućnosti, te je stoga njen proizvodni sistem efikasan u detaljima ali je u celini izuzetno rasipan i iracionalan. Nauka kao institucija izrasla je velikim delom u kulturološki sistem pritisaka koji ozakonjuje i disciplinuje svetske kadrove ili elitu, u bezbožnom tandemu sa pridruženim sistemima pritisaka koji disciplinuju i eksploatišu manje kvalifikovanu radnu snagu, obično putem seksizma i rasizma. Konačno, oduševljenje elite birokratizovanim i ka profitu usmerenim racionalizmom proizvelo je razumljivo (mada pogrešno) masovno nepoverenje i užas, oživljujući sve moguće iracionalnosti i usput spuštajući SF na nivo nostalgичnog prethodnika fantastike uglavnom umešanog u užase koji se svakodnevno dešavaju; ja sam stoga krenuo da pišem prilično mnogo o raskidu mudrosti i znanja, Nauci 1 nasuprot Nauci 2. Zasnivati novume na formalnoj inovaciji onako kako ju je moderna nauka hegemonizovala postalo je sasvim neodrživo nakon što je glavni novum postao transformacija Nauke 2 u kapital: a naročito u slučaju kada je književnost na silu našopana velikim količinama desničarskog novca da bi se pretvorila u „tvrđi“ SF, „svemirske kadete“ imperijalističkog ratovanja (videti moj rad "Starships").

Ali na dubljem nivou, došao sam i do sumnje da je Novum – višak ili novostvoreno znanje – konačno usidren u iznuđivanju viška vrednosti ili novostvorene vrednosti od radnih ljudi. Ukoliko bi ovo bilo tačno izvor mu je zatrovan.

Pošasti koje nas more ne mogu se ukloniti starim antibioticima: napretkom, rastućim BNP-om, sve dalje i sve više, razum izjednačavan sa konačnim profitom. Nalazimo se između dva velika račvanja: jedno je „kratak dvadeseti vek“, koji se završio oko 1989; drugo se, kako spekuliju ekonomisti koje cenim, može očekivati negde oko 2040. godine, decenija manje-više, ako pre toga ne dođe do nuklearnog rata. Staro, uključujući staro Novo, mrtvo je, novo nije uspelo da ugleda svetlost dana i nismo sigurni da li će to uspeli za našeg života (za mog sigurno neće). U međuvremenu, i suviše dugom vremenu, staro se prerušava u najnovije; kao što su zaključili Gramši i Brehť, u polusvetlu izdižu se čudovišta. Ritualna upotreba kategorije novuma kao objašnjenja umesto kao formulacije problema mora se odlučno odbaciti. Novum se po svom učinku poznaje: on ne pruža opravdanje, on opravdanje zahteva.

Glosa. Ovde bih mogao da prizovem mnogo kritičarskih saveznika, na prvom mestu Fredrika Džejmsona, ali pomenuću samo troje. U slučaju amblematičnog primera američkih SF filmova iz osamdesetih godina, Vivijan Sobčak je ubedljivo pokazala da njihova površnost, aistoričnost i histerični ton više ne pokazuju otuđenost stvorenu novim ekonomskim sistemom nego pre naše prihvatanje tog novog sistema i našu apsorbovanost njime. Upravo tako u SF-u, beskrajn postfordistički niz nepodnošljivih tolkinovskih ili vojnih serijala od po 1500 strana podređuje upotrebnu vrednost (spoznaju i začudnost) „događaju“ koji nosi ime brenda. Brajan Oldis je to izrazio sledećim rečima: „Užasne pobede *Gospodara prstenova*, *Ratova zvezda* i *Zvezdanih staza* donele su SF-u – pa, ne baš poštovanje, već instant formule. Proizvod je lakši. On mora da bude odmah prihvatljiv brojnim nescima, od kojih mnoga još nisu ušla u pubertet“ (Aldiss 108–09). O novumu uopšte, pogledati sada Valisov (Wallis) rad „Innovation“.

Teza 2.4. O teoriji novuma – stavovi

Ukratko, inovacija se istopila u reku senzacionalističkih efekata, velikim delom u službi prevazilaženja i zamene postojeće robe zarad bržeg protoka i profita. Harvi je čak ustvrdio da spektakli, sa svojim praktično trenutnim vremenom obrta, tj. proizvodnjom događaja umesto dobara, donose idealan postfordistički model; kao što kompanije koje proizvode naftu, čelik ili električnu energiju samo sa zavišću mogu da posmatraju model monopolizacije u izdavaštvu knjiga. U SAD je već osamdesetih 2% izdavača kontrolisalo 75% objavljenih knjiga; tri distributera pokrivala su 95% celokupne naučne fantastike i fantastike. Okruženje za novum promenilo se od Bodlera i Remboa do ulaganja milijardi, do nauke i tehnologije kao uzlupanog srca korporativnog kapitalizma, gde je inovacija odvojena od onoga što živote čini prijatnijim, lepšim i lakšim. Čitave industrije se zasnivaju na „konstantnom ubrzavanju zastarevanja“, što je najočiglednije u slučaju kompjuterske industrije (Wallis, *Red-Green* 82). Novumova „semantička neumesnost“ (Ricoeur 50) u velikoj većini slučajeva zloupotrebljena je da prikrije trgovačke mamce. Sve u svemu, veoma mi se čini da se već nalazimo na početku Potopa. Da li je ispravan stav jednog provizorno preživelog da, ako nema više suvog kopna (nikakvih vrednosnih smernica), ukoliko su Bog i Komunisti mrtvi, onda je sve dopušteno? Ili pre, koliko nam je arki i koje vrste potrebno, ko bi ih sada mogao napraviti i u kom pravcu bi golubica mogla da potraži obale?

Dakle, *potrebni su nam samo radikalno oslobađajući novumi*. Pod „radikalno oslobađajućim“ podrazumevam ne samo novi kvalitet nasuprot jednostavnoj marketinškoj razlici: podrazumevam novinu koja je *odlučno suprotstavljena ponižavajućim odnosima između ljudi* kao i porobljenju (komodifikaciji) ljudske i okolne prirode, i koja je u plodonosnom odnosu sa uspomenu na humanizovanu prošlost (Blohov *Antiquum*). Podrazumevam i novinu koja nam omogućava da razumemo odakle po-

tiče sve veća plima rasizma i fašizma verzije 2.0. i, što je ključno, to da se ona hrani centralnom zapoveshću kapitalizma: profit sada, sve više i više profita i neka zaostale stotine miliona pojedu vukovi (up. moj članak "To Explain"). Udžbenički primer: Hajnlajnovo ultrarassističko ujedinjeno čovečanstvo egalitarnih ultramilitarista u *Svemirskim vojnicima*, sa genocidnom diskriminacijom prenesenom na ne-ljude (čitaj: opasne klase) – dok ekonomije nema.

Dalje, možda bi i eutopijskom društvu koje štedi rad i čuva prirodu takođe trebali novumi, ali koliko njih? Zar ne bismo možda pre poželeli, poput Vilijama Morisa, istinski novum „epohe predaha“? Filozofski govoreći, zar ne bi trebalo da još jednom sagledamo prezreni aristotelovski konačan uzrok? Politički govoreći, šta ako je nauka sve moćniji motor u iracionalnom sistemu automobila i autoputeva, pri čemu je kapitalizam na vozačkom sedištu i juri da se slupa sa svima nama kao nevoljnim putnicima – šta su onda novumi u snazi i dizajnu automobila? Kako se možemo usredsrediti na antigravitaciju, ili barem na samopogonske ceste (*rolling roads*), ili bar na električne i zajedničke automobile – koji su mogli postojati 1918. da patente nije otkupila i suzbila automobilska industrija? Kako možemo stvoriti jedan sistem moći koji će odlučiti da ne može biti slobode za gušenje slobode ljudi?

Jer, kao u Brehtovoj i Vajlovoj pesmi "Alabama Song", ako ne pobegnemo od genosucidne kontrole koja vlada nad nama, onda „Kažem ti, kažem ti, kažem ti moramo umreti“. Ali onda, kako sam izneo u zaključku studije "News from the Novum", nama je potrebna nova razboritost: racionalnost koja uključuje znatno obnovljenu nauku, ali i trajnu samozračudnost i samokritiku pod budnim očima plebejskog spasenja, uključujući i prakse koje se ne mogu svesti na jasno ocrtane pojmove ali su izražene u topološkim tvrdnjama – na primer, one koje se obično nazivaju emocijama i kojima su pionirski prišle neke feminističke teoretičarke (videti moj "Cognitive"). Već je Niče pretpostavio da moramo „sagledati nauku u svetlu umetnosti, ali umetnost u svetlu života“ (19).

Glosa. Kao što se može videti u najboljim delima SF-a u onoj generaciji koja je, što se mene tiče, kulminirala velikim delom opusa Le Gvin i Lema i možda polovinom F. K. Dika, ili nakon nje, recimo u delima Mardž Pirsija ili Oktavije Batler ili Pet Kedigen ili Stena Robinsona ili S. Dž. Čeri ili Kena Maklauda.

Grupa 3. Dobri vs. loši utopizam: antiutopija kao kontrarevolucija

PREMISA. Šta se dešava kad se, u krajnje radikalno lošem novumu, svi mi nađemo gurnuti u antiutopiju, neku vrstu poremećenog filma *Tron* iz kojeg ne možemo da izađemo, a koji postaje sve gorči, ako ne i nepodnošljiv za život?

Teza 3.1. O teoriji utopije i negentropije

Ovde mi ne treba prvobitno hesiodovsko cepanje pojmova jer je u teoriji utopije ovo još davno uradila grupa ljudi, od kojih su najistaknutiji Lajman T. Sardžent, Fredrik Džejmson i Tom Mojlan (videti i Suvin, npr. u "Tractate"). Svi se slažu u pogledu semantičke korisnosti *eutopije* (one dobre) i *distopije* (one loše). Dobro značenje ili eutopizam je predstavljanje, usmeravanje i težnja ka horizontu radikalno boljih oblika odnosa među ljudima, ono je afirmacija i objava. Loše značenje ili distopizam je predstavljanje radikalno lošijih oblika odnosa među ljudima, ono je negacija i osuda. U oba slučaja, o tome šta je radikalno bolje/gore sudi se sa tačke gledišta i unutar vrednosnog sistema nezadovoljne društvene klase ili grupe klasa, kako se to prelama kroz pisca. Ovaj činjenično i aksiološki glavni korpus utopijskih dela i horizonata predstavlja afirmaciju života, slobode i potrage za srećom; potraga za mogućnošću delovanja ka ostvarenju ovog džefersonovskog trojstva u termodinamici se naziva negentropijom (suprotnost ili negacija entropije, videti Tezu 3.2). Veoma je značajno to što je tokom renesanse utopija prošla kroz ogromnu transformaciju od platonske filozofske rasprave i nacrtu – a zatim avgustinske teološke devalvacije svetovnog postojanja – do književnog ili pripovedačkog žanra. Unutar trbuha novog, sve više totalizatorskog i dinamičnog Levijatana, pripovedanje, izmaštavanje alternativnih radnji koje vrše agensi u nekom alternativnom Mogućem Svetu, donelo je dodatna spoznajna sredstva da bi se preneo osećaj „gustog“ života i njegovih iskustava unutar Levijatana, sa njim i protiv njega.

Preostaje, međutim, da se razmrsi distopija i antiutopija. S obzirom na malu ulogu antiutopije, ranije sam smatrao da su one obe varijante „crne“ utopije, ali ovo stanovište nije više održivo. Stoga bih danas rekao da distopija, kao idealan tip, predstavlja stravično upozorenje, osudu i negaciju negiranja eutopijskog usmerenja i težnji, dok je antiutopija (o kojoj više u 3.2–3.5), kao idealan tip, sušta suprotnost tome: osuda i negacija eutopijskog usmerenja i težnji. Jedna je njihova razlika, recimo, bitka oko jezika, pamćenja i izražavanja koja se obično bije u distopiji (up. Baccolini "Gender", kao i "Finding") nasuprot antiutopijskoj monofoniji koja ne trpi nikakve kritike, tako u romanima Ajn Rand ili, recimo, u svim svetskim medijima. U praksi, kod mnogih „crnih“ tekstova distopija i antiutopija se mogu i stapati, na uštrb kvaliteta, što je najuočljivije u Orvelovoj *1984*. Tome bi po svoj prilici trebalo dodati rezigniranu i/ili ciničku verziju antiutopije gde se ne tvrdi da je eutopija pakao nego „život je pakao ali tu se ništa ne može“ – dakle, ne postoji protivrečna povest nego samo ontologija (up. Baggesen) – koja je takođe danas česta u medijima. Međutim, snažna distopija od Zamjatina i Pola-Kornbluta naovamo zahteva daljnje diskusije (videti za početak Džejmsonov naslov u 3.2, Baccolini – svi naslovi, Sardžent 7–10, te iscrpno Moylan, *Scraps*, kao i Moylan-Baccolini, ur.). Radi se konačno o onome što je Ernst Bloh nazvao „principom nade“.

Podvlačim: svaka teorija utopije/utopizma vredna spomena jasno stavlja do znanja da je utopija epistemološka a ne ontološka zverka. Argument da se nešto približno utopiji ili distopiji može pronaći ili napraviti u stvarnosti, kao u nacrtima ili kolonijama, ne uspeva da dokuči zašto sve one nužno propadaju. Jer: utopija se ne može ostvariti ili ne ostvariti; ona se može samo zamišljati kao kontrast i/ili aršin, kao fatamorgana u pustinji ugnjetavački stvarnog, kao uspomena za potlačene ili štap za bijenje ideoloških protivnika.

Ipak, i nasuprot svemu tome, vidimo da se nešto veoma blizu anti-utopiji može ostvariti i ostvaruje se globalno kroz današnji kapitalizam, njegove banke, vojske, države i ideologije. Ovo vanredno stanje bez presedana mora se razmotriti i artikulirati.

Teza 3.2. Antiutopija: kad entropija živi ljude

Zaista, jedan je pravi svetsko-istorijski novum pogodio čovečanstvo, poput jukatanske komete koja je ugasila doba dinosaurus: lukavstvom istorije, ideološko-politički razvoj kapitalizma (koji je sve vreme proizvodio lažne novume u izobilju, kao što su, na primer, uspon *fantasy* i militarističke naučne fantastike) transformisao se u sveobuhvatno čudovište – *antiutopiju*. Ona je briljantno dijagnostikovana u prvom delu Džejmsoneve studije *The Seeds of Time* ranih devedesetih, ali je njena virulencija od tada postala globalno genocidna.

U termodinamici (videti moj “Introductory”, gde se navodi Georgesku-Regen), degradacija energije osnovni je zakon našeg univerzuma. *Entropija*, centralni termin i pojam termodinamike, obično se objašnjava kao obrnuta mera energije dostupne da se obavi neki rad, ali „Drugi zakon termodinamike“ podrazumeva da se entropija svake izolovane strukture povećava neprekidno i nepovratno. Budući da je život vezan za delovanje ili rad (obavljanje stvari), svaki živi entitet preživljava tako što usisava nisku entropiju iz okruženja i time, bez obzira na lokalne oscilacije, ubrzava transformaciju okruženja ka višoj entropiji. Zakon o entropiji utemeljuje fiziku nepovratnog kvalitativnog razvoja u pravcu sužavanja mogućeg delovanja. A pored toga što je grana fizike koja se bavi toplotnom energijom, termodinamika čini podlogu svake biofizike života i delovanja (uključujući i razmišljanje). Život, razmišljanje ili spoznavanje i kreativnost predstavljaju krhke lokalne obrate od kosmičke norme i uvek ugrožena odstupanja od nje; analogne tome su emancipatorske revolucije koje odstupaju od društveno-političke norme.

Na snazi je analogija između, s jedne strane, zatvorenog kosmičkog segmenta podložnog entropiji i, s druge, egzistencijalnog zatvaranja u kojem smo svi mi obuhvaćeni i ugroženi antiutopijom kao Sudbinom potčinjenosti unutar dugotrajnog sloma kapitalističkih struktura akumulacije. Ovo uvodi radikalni obrat od situacije u kojoj su zainteresovani čitaoci *izvana* posmatrali utopiju/utopizam kao negentropijski odabir slobode,

jedan Mogući Svet, do situacije u kojoj smo svi mi, hteli to ili ne, *unutar* antiutopije u našem empirijskom, sve više entropijskom Nultom Svetu. U antiutopiji, imaginativno razumevanje se predupređuje slepim i zloćudnim delovanjem. To u priličnoj meri funkcioniše poput matematizovanih modela u kapitalističkoj finansijskoj spekulaciji osmišljenih da modelovano stanje stvari približe modelu (što je sasvim nespojivo s Boddijarovim varljivim pristupom simulakrumu gde „modeli generišu neko stvarno bez porekla ili stvarnosti“, 166). Mi smo na silu življeni po entropiji, po sve većem ograničavanju mogućnosti da radimo na promeni koja unapređuje život. Ovo je u fizičkom smislu očigledno kada kapitalističke vojske guraju u propast čitave delove sveta, a čak se i bogatije enklave (čisto da niko ne bi bio pošteđen) uništavaju klimatskim promenama kapitalocena. *To menja sve* – uključujući i utopiju/utopizam, njenu/njegovu teoriju i praksu.

Kapitalizam je sad poprimio sasvim parazitski karakter: profit više ne prati povećanu akumulaciju ili produktivnost, on samo podrazumeva političku manipulaciju „rentama“ uz sve manje i manje proizvodnje (osim u Kini). Kako nam je surovo rasvetljeno 2008. godine, kapitalizam preživljava samo pomoću neprekidno uvećanog iznuđivanja viškova od 95% nižih klasa i nacija u korist vladara. To je daleko najveća entropijska mašina koju je naša vrsta izumela – tačnije, najveća ljudskom rukom stvorena pretnja slobodi, spoznavanju i kreativnosti. Ili jednostavno opstanku.

Glosa. Ako je nešto poput ovoga tačno, moj termodinamički izlet više nije analogija, već ono što se u epistemologiji i nauci naziva modelom. A naši analitički alati moraju se u potpunosti prilagoditi ovoj pobedi ideologije nad utopijom. Jedna smernica: to se ne može uraditi ako ne bude praćeno temeljnom i eksplicitnom analizom koja govori protiv ključnih odlika antiutopije – odnosno, današnjeg kapitalizma koji manje-više klizi u fašizam: rasizma, terora i stalnog ratovanja velikih razmera. Kada ste unutar antiutopije koristite, pre svega, negativno osuđivanje. Pozitivna objava je onda neophodna da obezbedi tačku gledišta i sistem vrednosti u okviru kojeg je prethodna negacija legitimna i neophodna. Upotreba kritičkih distopija i eutopija da bi se osujetila antiutopija pitanje je života i smrti.

Teza 3.3. Antiutopija kao ptolomejska kontrarevolucija

Pedigre antiutopizma malo je istraživano, ali moja hipoteza bi bila da je on otpočeo najpre sa esejističkim ideološkim užasavanjem nad Francuskom i sličnim revolucijama. Takve desničarske reakcije protivile su se svim težnjama za ljudskim razotuđenjem i radikalnom demokratijom 19. veka, a onda naročito nakon Ruske revolucije 1917. i njenih neposrednih i posrednih posledica, u okviru kojih se utopizam često spajao sa komu-

nizmom ili socijalizmom: državi Blagostanja. Na kraju su se prelele i u narativnu formu kao podžanr „antiutopija“, pisan da upozori protiv utopija, a ne (kao kod distopije) protiv postojećeg statusa quo, i kulminirajući možda sa Ayn Rand. Antiutopizam je borbeno razvijanje tačke gledišta i vrednosnog sistema globalno vladajućeg kapitalizma i klase – ili grupe klasa – koja ga podržava. *Antiutopija je ciljana i otvoreno politička upotreba zatvorenog horizonta koja treba da opovrgne, izvrgne podsmehu i učini nezamislivom kako eutopiju nekog boljeg mogućeg sveta, tako i distopiju kao stravično upozorenje koje se tiče piščeve i čitaočeve sadašnje situacije, da uguši pravo da se sanja i pravo da se izrazi neslaganje, da ukloni svaku mogućnost plebejske demokratije.*

Egzistencijalna antiutopija istorijski je stvorena kao globalan kontra-projekt vladajuće klase nasuprot državi Blagostanja i Ratovanja iz perioda posle 1917; ova je najpre izgubila svoje krilo blagostanja, a od sedamdesetih se rapidno izrodila u državu Ratovanja i Obmanjivanja. *Ratovi* su izvoženi izvan državnog sistema metropolitiskog (kapitalističkog, patrijarhalnog) Severa, koji je krajem 20. veka predstavljala „trilateralna“ grupa sačinjena od Severne Amerike, zapadno-centralne Evrope i Japana uz šačicu njihovih izdanaka („malih tigrova“ Istočne Azije, „belih dominiona“ nekadašnje britanske imperije). Ali rat je izrastao u novu normu u strogoj paraleli sa demontažom – ponekad nedosledne – solidarnosti i pravde koje su donele i održavale državu Blagostanja kako u njenom lenjinističkom tako i u (reaktivno) kejnzijanskom krilu: nasilje ratovanja u inostranstvu značilo je i uvećavanje nasilja represije kod kuće, neophodne da bi se ugušio porast očajanja zbog, i možda protesti protiv, sabotiranja javnog zdravstva, školstva, obezbeđivanja stambenog prostora i svih ostalih službi namenjenih ljudima i kontroli divljeg kapitalizma bez ljudskog lika, vođenog sve većom eksploatacijom radnika-imigranata bez građanskih prava. Stoga je bauk koji nas danas progoni policijska država ili ponovo rođeni fašizam verzije 2.0, gde je obmanjivanje zamenjeno čistim socijalno-darvinističkim cinizmom, državom Ratova i Represije. Po pravilu, ove su se represije vratile iz diktatura koje su širom sveta organizovale SAD da bi se ugnezdile na domaćem tlu, najpre licemerno a zatim otvoreno, od vremena administracije Buša Mlađeg i njenog „rata protiv terora“; imperijalne nostalgije Francuske i Britanije, a zatim i sve veća državna kapitalistička moć Kine, a onda i unekoliko rekonstituisana Rusija slede isti obrazac ugnjetavanja, sve ako i obezbeđuju neke mogućnosti za manevrisanje manjim državama i grupama. Svaki čitalac može da popuni spisak moralnih i političkih razloga za naše ogorčenje zbog tako ogromnog osiromašanja i militarizacije naših života.

Uz ratovanje, novi hipertehnološki kapitalizam središnje napreduje dubinskim *napadom na život*. Kucajuće srce kapitalizma oduvek je bilo neravnopravna razmena života (vremena i radne snage ljudi) za novac, dobro sažeta, po Benju Frenklinu pre četvrt tisućleća, kao „vreme je novac“. Iscrpivši stvari, privatno vlasništvo sad prisvaja odnose, među koji-

ma se ističu životne funkcije stvari – pod koje su sad podvedeni (postvareni) i ljudi kao jednako izraubovani „ljudski resursi“. Strateška je karika tu privatno vlasništvo nad znanjem, koje se eksplozivno razvilo s pravom da se patentira živa materija – od gena do živih vrsta – prema presudi Vrhovnog suda SAD iz 1980; danas verovatno postoji više od 100.000 takvih patenata. Pravi su vlasnici života sada, uz oružane snage, farmaceutske kompanije, agrohemijski monstrumi i profiteri na polju informacija, svi povezani kroz međunarodne megabanke.

Ovo predstavlja epistemološki problem. Pošto ne verujem u prvobitni greh, a naročito ne u verziju po kojoj đavo vlada Zemljom, moram – svi mi moramo – da objasnim ovo skliznuće sa epistemologije na ontologiju, sa žeđi za razumevanjem na fetišizam ugnjetavački postojećega. Počinjem predlaganjem bar sugestivne analogije ovoj totalizujućoj situaciji, po kojoj mi živimo i bivamo egzistencijalno oblikovani ovom krajnje iskvarenom ili „savršeno grešnom“ (Fihte) formom utopije/utopizma: antiutopijom.

3.4. Diznilend/diznifikacija:

jedna ključna karika u antiutopijskom lancu

Kao što je primećeno u tezi 3.2, postoji ključna egzistencijalna razlika između *životnog sveta gde je čovek neizostavno unutra* i *sekundarne tvorevine gde se čovek po pravilu nalazi izvana*. U svakoj zaista postojećoj situaciji ljudi hteli-ne-hтели žive, rade, umiru i (često) rađaju decu: njihov telesni i psihofizički interes u potpunosti je vezan za njihovu lokaciju. Nasuprot tome, delo utopijske književnosti, furijerovski nacrt ili čak „Diznijev svet“ (*Disney World*) ne obuhvata čoveka u potpunosti: čovek ga može posetiti, ali ne i živeti u njemu, može razmišljati o njemu ali ne i nastanjivati ga, nikada nije sasvim unutar njega. Utopijske kolonije koje su pokušavale da premoste ovaj ponor redovno bi popucale. Knjiga prirode nije prava knjiga, kojim god da je hijeroglifima pisana; Teatar sveta (ili društva) nije pravi teatar, koji god komadi ili igre da se u njemu igraju, jer mi nismo publika nego smo na sceni. Veze i promet između virtuelne i istinske stvarnosti, između Životnog Sveta i sekundarnih virtuelnih tvorevina ili Mogućih Svetova mnogobrojni su i složeni, jer oba sudeluju u ljudskoj imaginaciji na različite načine, ali u pogledu najznačajnijih svrha sami ti entiteti ostaju razdvojeni; kao što je primećeno na kraju Frojdovog eseja „Transference“, „nikoga nije moguće ubiti *in absentia* ili *in effigie*“ (107). Promet se nagomilava ukoliko ne teče između dva odvojena mesta.

Diznilend i diznifikacija su (videti poglavlja 9 i 13 u *Suvin Defined*) koncentrovani primer kako suzbijati eutopiju, u kojoj se ono što je dobro ne može videti u svakodnevnoj stvarnosti, dok ono što se vidi u svakodnevnoj stvarnosti ne može biti dobro. Nasuprot tome, „po-robljeni spektakl jednostavno kaže: 'Ono što se prikazuje je dobro, a ono što je dobro prikazuje se'“; a Debor nastavlja vidovito: „Spektakl je trenutak kad je roba potpuno okupirala društveni život. Odnos prema robi ne samo

da je vidljiv, već čovek više ne vidi ništa osim toga: svet koji vidi je svet robe. Moderna ekonomska proizvodnja širi svoju diktaturu ekstenzivno i intenzivno“ (Debord br. 12 i 42). To je ovde udruženo s nemirnom pomamom, ponekad senzacionalnom i uvek slatkasto ljupkom, za zavisnom potrošnjom, kao novim sidrom kolektivnog jedinstva umesto radikalnog razotuđenja. Ta kičasta slatkost dijametralno je suprotstavljena spoznajnoj modernističkoj poeziji od Bodelera nadalje, gde „senzualna rafiniranost... nikako nije slatkasta (*gemütlich*, udobna)” (Benjamin I.2: 671 i 675).

Prvi potez Diznilenda je prostorno omeđivanje, a zatim raspoređivanje različitih „zemalja“ unutar njega, koje je sjajno analizirao Luj Marren. Ipak, njihova prezentacija ni u kom slučaju ne raskida kvalitativno sa vladajućom imaginarnom enciklopedijom, kao kod Mora ili Morisa, ili čak Velsa i Zamjatina. Umesto toga, sveprisutno i prodorno ideološko oslanjanje avangardne diznifikacije na svakodnevnu hegemoniju ima za cilj da pojača zaokret k po-robljenju. Iz ovoga sam zaključio, prvo, da „doživljaj Diznilenda“ predstavlja ne tako skriveno ubeđenje da se živeti može jedino po razmenskoj vrednosti, podvrgnutoj konačnom bilansu „ovogodišnjeg profita“, i drugo, da je Diznijev poduhvat bio „*exemplum* sa namerom da bude intenzivno totalan (na svim životnim poljima) i ekstenzivno globalan kao niko pre ... jedna dinamično agresivna antiutopija“ (*Defined* 242–43). Mada nisam bio u potpunosti iskusio našu egzistencijalnu antiutopiju, našao sam da je ona implicitno prisutna u logici po-robljenja i profita.

Tri dubinske odlike diznifikacije čekala je svetla budućnost. Prva je istinski *totalna/totalitarna gvozdена kontrolа* nad posetiocima tematskih parkova (preuzeta iz industrijskih radionica i tradicionalnog ropstva): oni se od starta usmeravaju ka jednosmernim predstavama, zatvoreni u vozilima, terorisani vodičima i glasovnim porukama koje im govore kako treba da se osećaju, lišeni prostora, kao i vremena za razmišljanje ili spontano istraživanje – svake autonomije tumačenja. Posetilac/konzument je neprekidno uvučen u tok, stalno bombardovan manje ili više prepređenim nagovorima da kupuje/troši, prezasićen kičastim senzornim preopterećenjima, bez slobode da predahne čak i na čas. Deca i podetinjeli posetioci kljukani su „srećnom emocijom“ (*happy feeling*) diznijevskog tipa u zamenu za demokratski javni prostor u kojem bi se mogao ostvariti dijalog ili čak protivljenje: siromašnima, gladnima i beskućnicima (up. Dorfman 60), radu, prljavštini, čak i neuređenoj prirodi nije dopušteno da prođu kroz okretišta, sve mora da bude predvidljivo i kontrolisano slatko (mada ove iluzije zapravo proizvode slabo plaćeni *radnici* čija je sudbina neizvesna). Ovakva kontrola u našim je antiutopijskim životima prenesena s upravljanja prostorom na upravljanje prostorvremenom. Već poznih 1930-ih Benjamin, koji je s oduševljenjem pozdravio najranijeg drskog Mikija Mause, razmišljao je o „korisnosti Diznijevih metoda za fašizam“ (I.3: 1045, i videti VI: 144–45, VII. 1: 377). Koliko je takav konformizam bio raširen u SAD već 1960-ih može se videti iz Markuzeovog

zapažanja o ogromnoj atrofiji mentalnih sposobnosti za uočavanje protivrečnosti u korist „srećne svesti“ u službi tehnologizovanog instinkta smrti (Marcuse 79 i *passim*).

Druga odlika diznifikacije je *reproduktivna empatija*, činjenica da je „posetilac Diznilenda na pozornici, glumac u komadu koji se izvodi, zarobljen u svojoj ulozi kao pacov u mišolovci i otuđen u ideološkom liku koji igra a da to i ne zna. 'Izvođeci' Dizniju utopiju posetilac 'ostvaruje' ideologiju vladajuće klase kao mitsku legendu o poreklu društva u kojem živi“ (Marin 298–99). Treća odlika je *ideologizovani prenos* (analogija sa Frojdovim izveštajem o funkcionisanju snova je upečatljiva), neprekidno pojačavano i sasvim nekritično uranjanje u hegemonijsku buržoasku verziju američkog društva tako što se „naturalizuju“ i lišavaju svake upitnosti tri područja imaginacije: istorijskog vremena kao prostora alternativnih izbora; stranog/stranaca; i sveta prirode.

Sve u svemu, diznifikacija je droga one vrste kojom se ispira mozak. Ova droga funkcioniše korišćenjem imaginativne moći mozga da bi stvorila empatijske slike koje čine lažni Novum ili ono što Maren naziva degenerisanom utopijom, utemeljenom na otuđenom radu zbog kojeg ljudi žude za zadovoljenjem u obliku potrošnje „u slobodno vreme“. Parole ovog otuđenja bile su „komfor, bogatstvo, potrošački svet, neograničeni naučno-tehnološki napredak i dobra savest, vrednosti koje poprimaju nasilje i iskorišćavanje prurušeni u red i zakon“ (*idem* 298).

Glosa. Međutim, strategija diznifikacije razvijala se tokom Nju dila i njegovih posledica sve do sedamdesetih godina, a njen naglasak je bio na ubeđivanju i konsenzusu. Diznilend je bio posrednička karika i zapravo poligon za testiranje u lancu koji vodi od bivstvovanja izvan i pokušaja da se razume (epistemologija) do bivstvovanja unutra i pokušaja da se preživi (ontologija): u Diznilendu se *nalazite unutra ali samo neko vreme* i unutar okvira nečega što nije bilo kakvo slobodno vreme već infantilizirana potrošnja. Zamenska zadovoljenja potrošnje bila su preusmerene utopijske želje. U ljućem postfordizmu, gde kompromis s podanicima putem kooptiranog konzumerizma više nije potreban, ajnrandovski supermeni deluju bilo putem neposrednog fizičkog ubijanja ili izazivanja totalne nesigurnosti uz stalnu pretnju glađu i nemaštinom. Totalizovana kontrola, kao i pojačavanje i slavljenje po-robjenja, više nije eksperimentalna i umetnuta *à la* Diznilend, već raširena po celoj zemlji i planeti, kao nova borhesovska mapa identična teritoriji. Kao i u slučaju pojavljivanja drvene ograde kao simbola američkog sna u filmu *Trumanov šou* (*The Truman Show*) i sličnih lažno idealnih setova u mnogim SF pričama Filipa K. Dika, antiutopija se može održavati samo ako se stanovnici ubede da je to jedina stvarnost. Utopija lične slobode, kao ideal ili protest, jednostavno je učinjena nerazumljivom. Kao što kaže Debor na kraju gorenavedenog citata: „Moderna ekonomska proizvodnja širi svoju diktaturu ekstenzivno i intenzivno“ (videti i Foucault u 3.5): ne postoji drugačija sadašnjost

ili budućnost, vremensko trajanje se za gotovo sve nas svelo na vreme do sledećeg finansijskog roka za opstanak.

Teza 3.5. Antiutopija kao sačinjeno odsustvo

Što se tiče teorije utopije/utopizma, mogli bismo je spasiti ako pretpostavimo da je *utopija u antiutopiji latentno prisutna kao sačinjeno odsustvo*: zlokobna praznina je definisana mogućom pretećom potpunošću – simetrični pandan konstitutivnom odnosu između života i smrti ili između negentropije i entropije. Reč je o sveprožimajućem odsustvu, ono određuje sva suštinska svojstva antiutopije: to su ne samo uobičajeni lažni novumi koji isključuju one radikalne, već i kvantitet umesto kvaliteta, zatvaranje umesto otvorenosti, lažna ontologija umesto skromne epistemologije, jednodimenzionalna neizbežnost umesto plodnog prometa između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, monologizam umesto protivrečnosti, nemoćni užas umesto interventne nade i gneva, cinizam umesto uverenja, vertikalno vođstvo i horizontalni identiteti umesto polimorfne raznolikosti sa demokratijom opoziva, Musolini, Karl Šmit i Fon Mizes kao Veliki Preci umesto Rusoa, Dž. S. Mila i Marksa. Ova svojstva kulminiraju u uključivom grešnom trojstvu antiutopije – mržnja prema plebejskom stvaralaštvu i dalekovidnoj inteligenciji (*Denkverbot*), država kao represivno nasilje umesto javne moći i razorno ratovanje nasuprot stvaralačkom nadmetanju (vidi 0.2). Ona zapravo u osnovi ukidaju slobodan izbor, na kojem počiva svaka kultura vredna pažnje, a unutar nje sistem književnosti i njenih žanrova – opet sasvim analogno nedostatku smislenog odabira na izborima za predsednika SAD ili Saveta Evrope ili Centralnog komiteta Komunističke partije Kine. Kako je Fuko uvek neumorno tvrdio, liberalističko vladanje podrazumeva „zastrašujuće širenje procedura kontrole i iznuđivanja... glavnih disciplinskih tehnika koje preuzimaju i prisvajaju odgovornost za (*reprendre en charge*) svakodnevno ponašanje pojedinaca do najmanjeg detalja“ (Foucault 98). Epistemološki, ovo se vidi u praksi neoliberalnog tržišta da nameće svoju „mrežu razumljivosti“ u svim neekonomskim ljudskim delatnostima, tako da sve što se ne može upotrebiti kao „ljudski kapital“ i podvrgnuti kriterijumima „troškova i dobiti“ i „ponude i tražnje“ (249 i 252, up. i 250–53 i 272) postaje jednostavno nerazumljivo – iracionalno i zapravo neljudsko – te ga moć žustro i nasilno onemogućava. Dakako, na glavnom je udaru kategorija revolucije, dakle svako potraživanje plodne univerzalnosti i totalizacije (Wegner 121–28).

Primer s površine: Ransijer primećuje da „pseudoevropski Ustav svedoči o mržnji prema demokratiji i egalitarizmu *a contrario*“; odsustvo „neumanjive >moći naroda<“ tada se konstituiše kao ultraelitističko „stručnjačko upravljanje monetarnim i populacionim tokovima“ (Rancière 95).

Primer sa srednjeg nivoa: pomahnitalo izukrštano planiranje, obično na godinu dana ako ne i manje, svih kapitalističkih birokratija – finansijske, političke, vojne, korporativne – u cilju maksimalnog profita predstavlja izostavljanje plebejskog sistema fleksibilnog planiranja uz

radničku kontrolu, usmerenog i na dugotrajnu koordinaciju i gde ljudsko blagostanje nadjačava profit.

Glavni primer iz dubine: idealno-tipična eutopija ne poznaje kategorije profita ili porobljivanja, distopija ih prikazuje kao lude i nečovečne, antiutopija diskutuje o tome kako ostvariti veći profit pomoću porobljivanja. Njena mantra je: „Ne postoji alternativa“ (*TINA*); njen najveći strah je sloboda – mada je stalno priziva u kastriranoj verziji: „kao okrečeni grobovi, koji se spolja vide lijepi a unutra su puni kostiju mrtvačkih i svake nečistote“ (Matej 23:27). Dok je Marks prepoznao skraćenje radnog dana kao preduslov za carstvo slobode, antiutopija je vrtložna turbina neobuzdano pomahnitalih aktivnosti pod Damoklovim mačem propasti: nije čudo što je nemački termin za naše doba turbokapitalizam.

U književnom pripovedanju i povesti antiutopija je uglavnom bila ograničena na antibelamijevsku skupinu iz 1890-ih i antilenjinovsku iz 1920-ih i 1930-ih, a pisali su je često emigranti i uvek reacionari. Po pravilu je bila loša. Pisac i stil su manje važni, nedostaju svi oni uobičajeni kvaliteti po kojima ne samo da su jedan Mor ili Sirano ili Moris ili Zamjatin ili Lem ili Le Gvin bili veliki pisci *tout court*, nego koji su odlikovali i debeo potporni donji sloj onih koje bih ja nazvao značajnom „2A klasom“ pisaca, koji donose stimulatívne ideje, alternative i fabule – od Džeka Londona, A. T. Rajta, Vajnbauma, Hakslija, ranog Hajnlajna i Orvela, pa do (recimo) Kalenbaha, Pola, Dika i onih pomenutih u Tezi 2.4. Antiutopija crpi svoju snagu izvan književnosti, od zadržtog ponavljanja njenih ideoloških poenti u svim savezničkim medijima i trustovima mozgova, kao i od opasnosti anonimnosti i gladi (tamo gde nema likvidacije dronovima) za disidente. Antiutopija nije „dobra za mišljenje“ (Clute) kao sve ostale varijante utopije, ona je propoved voljno ili nevoljno preobraćenima ili onima koji se drže pod kontrolom. Iza pažljivo sačinjenih dimnih zavesa koje bi posramile slabašnog Čarobnjaka iz Oza, ona predstavlja svet gde svi, a prvenstveno svi ljudi i ljudske mogućnosti, postoje samo kao dodatni kapital za sticanje profita. Otvoreno ili prikriveno, ova je antiutopija dominantni horizont „post-komunizma“. Ona čak nije ni Oldisova instant formula za šlag, ona je instant-burger Džona Kluta, koji razjeda stomak iznutra (oba Klutova citata u: Suvin, „Considering“).

Sve u svemu, antiutopija počiva i genetski i strukturno na strahu od radikalne promene (od plebejskog samoosnaženja, odnosno od revolucije u proizvodnji i oko nje). Samo panični strah, bes i prezir prema navodnom lenjinizmu – komunizmu na vlasti – mogu da objasne poslednjih četrdeset i više godina konačno pobedonosnog kapitalizma. Njegov alegorijski amblem je „terminatorski gen“ koji su megakorporacije unele u semena da bi osigurale njihovu neobnovljivost, time sačinjavajući odsustvo više hiljada godina ljudskog uzgajanja useva, kao i odsustvo utopijske krilatice „hleba za sve“ (up. Matvejević). Od ključnog je značaja to što je celokupan oslobodilački asortiman radikalnih buržoaskih početaka kapitalizma, od Prosvetiteljstva preko revolucija, romantičara i humanističke kulture

uopšte, nemilosrdno i sistematično bacan na otpad, sve do zverskog uništavanja tragova blagostanja za narod. Premotavanjem istorije unazad, revolucionarni *citoyen* (građanski) vid temeljno se briše. Rezultat toga je nemilosrdno produblјivanje i proširivanje „zone ne-bića“, kakvu je Fanon odredio u slučaju rasno definisanog i kolonizovanog podanika (7). U stilu *Komunističkog manifesta* mogli bismo da upitamo: u okvirima proizvodnje ljudske patnje, šta su Atila, Džingis Kan, pa čak i (srećom) kratkovečna Hitlerova država u poređenju sa poljoprivrednim biznisom, „sedam sestara“ naftne proizvodnje i kapilarnog zahvata finansijskog kapitala?

Glosa 1. Došao sam do pojma sačinjenog odsustva tako što sam se setio uloge baroknog Boga kod Paskala i Rasina, o čemu govori Lisijen Goldman, ili zapravo uloge boga oca plemena Mbuja, Namandua, kod Pjera Klastrea (analiziran u Suvin, “Power“). Ovo odsustvo je u istoriji bilo prevaziđeno pojavljivanjem revolucionarnog talasa raskošnih ličnosti kao što su Deni Didro, Žan-Žak Ruso ili Tom Pejn. Avaj, sačinjeno odsustvo vrednosti, na koje ukazuje antiutopija predstavlja potisnuto i analno-retentivno lice barokne tragičnosti. Ono proističe iz pobedonosne kontrarevolucije a sprovode je osiromašeni nadljudi kao Ajn Rand i Donaldi, Ramsfeld i Tramp.

Glosa 2. Dva nesumnjiva primera današnje antiutopije: stanovnici postfederalnog SSSR i postfederalne Jugoslavije žive u stanju – a uglavnom u „jadnim malim državicama“ (Tamás) – primitivnog pljačkaškog ili mafijaškog kapitalizma koji bi se mogao nazvati Dikens plus dronovi. Ekonomski posmatrano, oni u potpunosti zavise od izvoza sirovih materijala (benzina, ruda) u centre metropolitiskog kapitalizma, od bacanja na otpad i prodaje na doboš značajnih postignuća socijalističke industrijalizacije i dubokog osiromašenja radnika; njihovi vladari u zemlji i inostranstvu aktivno sačinjavaju odsustvo komunizma (kao što su to takozvane komunističke partije i same činile decenijama pre svog pada). Uprkos znatnom broju kreativnih ljudi na tim geografskim dužinama, ja ne znam ni za mnogo novuma u sferi imaginacije – ideja, predmeta ili izuma – koji potiču odatle (osim npr. u Sloveniji, čija je deindustrijalizacija bila manje prenapljena).

Napomena

*/ Teze ne podnose dobro napomene. Ali moram da se zahvalim ljubaznim organizatorima u Blagoevgradu, dr Emiliji Karaboevoj, Ralici Konstantinovoj i prof. Emiliji Zankinoj, kao i Fredriku Džejmsonu, jer bez razgovora s njim objašnjenje antiutopije na kraju ne bi moglo biti napisano, te odgovorima i ohrabrenjima Antonisa Balasopulosa, Riča D. Erliha, Nenada Jovanovića, Glorije Makmilan, Aleksandra Matkovića, i naročito Toma Mojlana.

O entropiji. Kao student tehnologije prošao sam godinu dana predmeta termodinamika. A mom argumentu u “Introductory” prethodila je sjajna priča Pamele Zolin „Toplotna smrt svemira“ (“The Heat Death of the Universe“).

Citirana literatura

Moja argumentacija ne bi se pomakla s mesta da nije Hesioda i Marksa, a zatim Benjamina, Bloha, Brehta, Debora, Goldmana, Gramšija, Harvija, Lukača, Roze Luksemburg, Morisa, navedenih pisaca i kritičara SF i utopije, a naročito Džejmsona. Ovde navodim najpre hronološkim redosledom svoja dela – u kojima su tvrdnje iz delova 1, 2, 3.1 i 3.4 naširoko razrađene i gde se mogu pronaći opsežne bibliografije – a zatim abecednim redosledom i ostala citirana dela.

Metamorphoses of Science Fiction: On the Poetics and History of a Literary Genre. Yale UP, 1979; Expanded Edition, Ed. G. Canavan. P. Lang, 2016; *Metamorfoze znanstvene fantastike. O poetici i povijesti jednog književnog žanra.* Zagreb: Profil, 2010 [prevod 1. izdanja].

To Brecht and Beyond: Soundings in Modern Dramaturgy. Harvester P, and Barnes & Noble, 1984; <http://monoskop.org/log/?p=9663>

“On Cognitive Emotions and Topological Imagination”. *Versus* No. 68-69 (1994): 165-201.

“Considering the Sense of ‘Fantasy’ or ‘Fantastic Fiction.’” *Extrapolation* 41.3 (2000): 209–47; <http://connection.ebscohost.com/c/literary-criticism/3851484/considering-sense-of-fantasy-or-fantastic-fiction-effusion>

“A Tractate on Dystopia 2001”. In *Defined by a Hollow: Essays on Utopia, Science Fiction, and Political Epistemology.* P. Lang, 2010. 381–412.

“Reflections on What Remains of Zamyatin’s *We* after the Change of Leviathans: Must Collectivism Be Against People?” In *Envisioning the Future: Science Fiction and the Next Millennium.* Ed. M. Barr. Wesleyan UP, 2003. 51–81; Extended Release *Contemporanea* No. 1 (2003): 71–89.

“Of Starship Troopers and Refuseniks: War and Militarism in US Science Fiction”. In D. Suvin Ed., *Fictions*, Special number about *US Science Fiction and War/Militarism.* [Pisa & Roma] IEPI, 2005. 107–54; Chapter 1 reedited in Hassler and Wilcox Ed., *New Boundaries in Political Science Fiction*, 2008; Chapter 2 in *Extrapolation* 48.1 (2007); “O zvjezdanim jurišnicima i prigovaračima savjesti....” *UBIQ*, br. 5 (2009): 175–226.

“Introductory Pointers toward an Economics of Physical and Political Negentropy (2009)”. In *In Leviathan’s Belly: Essays for a Counter-Revolutionary Time.* Wildside P for Borgo P, 2012. 331–50; www.iippe.org/wiki/images/e/ee/CONF_ENV_Suvin.pdf

“Power without Violence: A Lesson from Tribal Communism”. www.themontrealreview.com/2009/Power-Without-Violence-A-Lesson-from-Trib-

al-Communism.php; „Moć bez nasilja“. http://gerusija.com/darko-suvin_moc-bez-nasilja-lekcija-iz-plemenskog-komunizma1/

Defined by a Hollow: Essays on Utopia, Science Fiction, and Political Epistemology. P. Lang, 2010.

Splendour, Misery, and Possibilities: An X-ray of Socialist Yugoslavia. Foreword F. Jameson. Brill, 2016; Haymarket P, 2017; *Samo jednom se ljubi...* Rosa Luxemburg Stiftung, 2014; www.rosalux.rs/sites/default/files/publications/Suvin_Radiografija_drugo%20izdanje.pdf; 3. izd. 2016.

“Communism Can Only Be Radical Plebeian Democracy: Remarks on the Experience of S.F.R. Yugoslavia and on Civil Society”. *International Critical Thought* 6.2 (2016): 165-89; „Komunizam može biti samo radikalna plebejska demokracija“. U S. Pulig ur., *Ljevica nakon opovrgnute revolucije*. Jesenski & Turk i Arkzin (u štampi).

“To Explain Fascism Today”. *Critique* [Glasgow] 45.3 (2017): 259–302; „Objašnjenje fašizma za današnje vrijeme“. *Gordogan* br. 33–34 (2016): 99–127; www.gordogan.com.hr/gordogan/wp-content/uploads/2018/04/2016-Gordogan-33-34

Pouke iz Ruske revolucije. Prev. M. Mrčela. Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe, 2017. 48pp. www.rosalux.rs/all/pouke-iz-ruske-revolucije; *Lessons from the Russian Revolution and Its Fallout: An Epistemological Approach*. Ibidem.

“Parables and Uses of a Stumbling Stone”. *Arcadia* 5.2 (2017): 271–300.

“What and How Are Poets For in Our Age of Want: Cognition, Emancipation, Communism.” *Minnesota R* br. 91 (2018): 111–35.

2. Od drugih autora

Aldiss, Brian W. *The Pale Shadow of Science*. [Seattle] Serconia P, 1985.

Auerbach, Erich. *Mimesis*. Doubleday, 1957.

Baudrillard, Jean. “Simulacra and Simulations”. In *Selected Writings*. Ed. M. Poster. Stanford UP, 1988. 166–84.

Benjamin, Walter. *Gesammelte Schriften*. Suhrkamp, 1972–83.

Bloch, Ernst. *Das Prinzip Hoffnung*, 2 vols. Suhrkamp, 1959.

Clastres, Pierre. *La société contre l'état*. Minuit, 2009 [prvo 1974].

Debord, Guy. *Society of the Spectacle*. www.marxists.org/reference/archive/debord/society.htm

Eco, Umberto. “Dictionary vs. Encyclopedia. In *Semiotics and the Philosophy of Language*. Indiana UP, 1986. 46–86.

Fanon, Frantz. *Black Skin, White Masks*. Prevod C. L. Markmann. Grove, 1967.

Foucault, Michel. *Naissance de la biopolitique*. Ed. M. Senellart. Gallimard, 2004.

[Freud, Sigmund]. “Dynamics of Transference”. In *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, vol. 12. chicago-analysis.org/system/files/readings/Freud,%20S.%20%5B1912%5D%20-%20The%20Dynamics%20of%20Transference.pdf

- Georgescu-Roegen, Nicholas. *The Entropy Law and the Economic Process*. toExcel, 1999 [first 1971].
- Goldmann, Lucien. *Le Dieu caché*. Gallimard, 1956.
- Hesiod. *Erga kai hemerai/ Esiodo. Le opere e i giorni* [Bilingual Edition]. Rizzoli, 1998.
- Marcuse, Herbert. *One-Dimensional Man*. Beacon P, 1964.
- Marin, Louis. *Utopiques: jeux d'espaces*. Minuit, 1973.
- Matvejević, Predrag. *Pane nostro*. Garzanti, 2009; *Kruh naš*. VBZ, 2009.
- Nietzsche, Friedrich. *Birth of Tragedy*. Prevod W. Kaufmann. Vintage, 1967.
- Rancière, Jacques. *Hatred of Democracy*. Prevod S. Corcoran. Verso, 2014.
- Ricoeur, Paul. *Interpretation Theory. Discourse and the Surplus of Meaning*. Texas Christian UP, 1976.
- Sobchack, Vivian. *Screening Space*. Ungar, 1987.
- Tamás, G. M. "Words from Budapest". *New Left R* No. 80 (2013): 5–26, <https://newleftreview.org/ii/80/g-m-tamas-words-from-budapest>
- Wallis, Victor. „Innovation“. *Historical Materialism* 16.3 (2008): 227–32.
- . *Red-Green Revolution: The Politics and Technology of Ecosocialism*. Political Animal P, 2018.

Darko Suvin

On Communism, Science Fiction, and Utopia: The Blagoevgrad Theses

Summary

Following Hesiod's proceeding of splitting the good and bad Eris, in the three parts of these Theses, Communism, Science Fiction, and Utopia/nism are split between the two poles and examined. In SF the role of Estrangement and the Novum is revisited; both are now seen as subject to encroaching fakery. Most articulated is Part 3 on good and bad utopianism, with a discussion of anti-utopia, defined as a targeted and openly political use of a closed horizon to refute, ridicule, and render unthinkable both the eutopia of a better possible world and the dystopia. Entropic closure and the early Disneyland and disneyfication are explored to understand the anti-utopia that lives us. As different from all earlier variants of utopia/nism, people are now wholly and permanently inside this fake utopia. The theory of utopia/nism, axiomatically postulating utopias are not realizable, can be salvaged by assuming eutopia is in anti-utopia latently present as a constituted absence.

Keywords: Communism, Science Fiction, Utopia/nism, Anti-utopia, constituted absence

S engleskog prevela dr Bojana Aćamović, uz redakturu autora

Tabela: PROMENE „UTOPIJSKIH“ ODLIKA

	KORPUS	UZORNI LOCUS	PREKID (potpuni osim za 5)	KVALITET	ODNOS PREMA POLITIČKOJ HEGEMONIJI	EMOCIJA
1	Mor	prostor – daleko ²	statičan – odsečen ³	bolja društveno-politička organizacija	<i>suprotstavljen</i>	radost, čuđenje
2	Belami-Moris	vreme – buduće	statičan – vizija	bolja društveno-politička organizacija	<i>suprotstavljen</i>	radost, čuđenje
3	Antiutopije 19. i 20. veka	vreme – buduće	statičan – vizija	gora društveno-politička organizacija	<i>suprotstavljen</i> <i>suprotstavljajući</i> : natrag na hegemoniju	užas, odvratnost
4	Vels I: ⁴ <i>Vremeplov</i> , <i>Prvi ljudi na Mesecu</i>	vreme kao društveno-biološki prostor	dinamičan – mašina	obrnuta društveno-biološka organizacija	<i>suprotstavljen</i>	čuđenje, užas, uzbuđenje
5	Diznilend (diznifikacija)	prostor – susedni, vreme – privremeno	umetnut – dinamičan (rolerkoster)	izjednačavanje sa željom za robom	<i>suprotstavljen</i> <i>suprotstavljajući</i> <i>intenzivirano</i> : natrag na hegemoniju ali samo umetnutu	senzacionalnost, ljupkost
6	Življena antiutopija 21. veka ⁵	globalno, trajna sadašnjost	dinamičan – finansijski & kompjuterizovan	gora društveno-politička organizacija	<i>suprotstavljen</i> <i>suprotstavljajući</i> <i>intenzivirano</i> : natrag na hegemoniju do krajnjih granica	senzacionalnost, otupelost ili bes

2 Svako ime označava paradigmu – u 1. redu, na primer, za „alternativna ostrva“ Bejkona, Kampanele (Bacon, Campanella), itd.

3 Paradigma: kralj Utop preseca prevlaku koja Utopiju spaja sa kontinentom.

4 Vels I = svi prekidi posle ovoga su dinamični. Tabela je varirana prema pogl. 13 mog *Defined by a Hollow*, gde ima i „Vels 2“.

5 Potom ponavljano kao *das Immerwiedergleiche* (uvek iznova isto) u inferiornim naracijama i medijima (npr. sa zombijima)